

Johdanto

Vauraus työväenhistorian tutkimuskohteena

Yleisradio toteutti helmi-maaliskuussa 2023 ohjelmasarjan, jossa joukko suomalaisia kokoontui forssalaiselle huoltoasemalle keskustelemaan suomalaisuuden olemuksesta. Kolmiosaisen *Suomalaisuuden selkäranka* -sarjan pääteemat olivat turvallisuus, sivistys ja vauraus. Sarjan viimeisessä vaurauteen keskittyneessä jaksossa huoltoaseman pöydissä istuneet ihmiset pohtivat vaurauden sisältöä ja merkityksiä. On huomionarvoista, että monikaan henkilö ei käsitteellistänyt vaurautta rikkautena tai materiaalisena hyvinvointina. Sen sijaan vaurauden merkityksiä rakennettiin erityisesti turvallisuuden ja luottamuksen kautta. Eräs ohjelman keskustelijoista totesi myös, että ajatellessaan suomalaista vaurautta hänelle tuli päällimmäisenä mieleen pohjoismainen hyvinvointivaltio. Forssassa esitettyjen näkemysten pohjalta on perusteltua väittää, että vauraus on monitulkintainen käsite, jolla on erilaisia merkityksiä niin yksilön elämässä kuin yhteisöisten ja yhteiskunnallisten suhteiden kuvaajana.

Vaurauden suhde rikkauten ja hyvinvointiin on ollut myös käsitehistoriallisesti monitulkintainen. Kulttuurintutkimuksen kentän pioneeri Raymond Williams on esittänyt *wealth*-sanan olleen alun perin analogisessa suhteessa käsitteiden ”well” (terve, hyvinvoiva) ja ”health” (terveys) kanssa. 1300–1400-luvuilla englannin kielessä vauraudella tarkoitettiinkin hyvinvointia ja onnellisuutta erityisesti yhteisön tai kansakunnan kontekstissa (*commonwealth*). Vaurauden ja rahan välistä suhdetta alettiin Williamsin mukaan pohtia hiljalleen 1600-luvulla, jolloin jälkimmäiseen käsitteeseen liitettiin halveksunnan ja toissijaisuuden stigma.¹ 1700-luvun lopulla Adam Smith ja muut moraalifilosofit

alkoivat käsitteellistää talousjärjestelmää, joka rakentui vapaiden markkinoiden toiminnalle ja yksilölliselle voitontavoittelulle. Tällöin käsitteillä ei enää viitattu kansakunnan voimaan ja hyvinvointiin vaan yksilöomistuksen pohjalle rakentuvaan materiaaliseen vaurauteen ja rikastumiseen.²

Teollistumisen seurauksena vauraudesta tuli tärkeä kysymys ja kiistakohde myös työväenliikkeen kontekstissa. Brittiläiseen klassiseen liberalismiin ajattelunsa pohjanneen Manchesterin koulukunnaksi nimetyn suuntauksen mukaan vapaaseen markkinatalouteen ja kansainväliseen kauppaan perustunut teollistumiskehitys nosti viimeistään pitkällä aikavälillä kaikkien yhteiskuntaryhmien hyvinvointia. Vastakkainen näkemys syntyi teollisuuskeskuksiin siirtyneistä ihmisjoukoista, jotka aikalaiskokemuksissa raatoivat kurjissa hökkelikylissä pienillä palkoilla tehtaanomistajien rikastuessa. Vaikka myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet, että teollistuminen nosti epätasaisesti mutta vakaasti myös teollisuustyöväestön elintasoja, tuloerojen kasvu herätti uudenlaisen keskustelun teollisuuden synnyttämän vaurauden jakautumisesta.³ Vauraudesta tuli käsitteellisesti ja poliittisesti suhteellista.

Työväenliikkeen vahvistuminen ja hyvinvointivaltioideologian rakentuminen muuttivat keskustelua työväestön vauraudesta. Vaikka talouskasvu oli 1800-luvulla voimakasta, se näkyi konkreettisesti kaikkien yhteiskuntaluokkien terveyden ja elinien nousuna vasta 1900-luvun aikana.⁴ Viimeistään toisen maailmansodan jälkeen esitettiin, että työväki ja vauraus ovat löytäneet toisensa. Vuonna 1958 amerikkalainen ekonomisti J.K. Galbraith julkaisi teoksen *Affluent Society*, joka suomennettiin vuonna 1969 ”Runsauden yhteiskunnaksi”. Teos olisi voinut yhtä hyvin olla suomeksi ”Vaurauden yhteiskunta”. Käsite viittasi aikakauden voimakkaaseen talouskasvuun länsimaissa, ja sitä alettiin käyttää angloamerikkalaisessa julkisessa keskustelussa kuvaamaan sen hetkistä yhteiskunnallista todellisuutta. Tällöin myös työväenluokalla oli rahaa ostaa moderneja kulutushyödykkeitä ja saada asuntolaina unelmien asuintaloon. Kulutusyhteiskunnan nousua ei olisi tapahtunut ilman vaurastuvaa työläismassaa.

1960-luvulla Britanniassa nousi esiin väite, että ”runsauden yhteiskunnassa” vaurastuva työväenluokka on sulautumassa keskiluokkaan siten, että yhteiskuntaluokka sosiaalista asemaa määrittelevänä käsitteenä oli vaipumassa historiaan. Tämän ryhmän jäseniin oli mahdollista viitata termillä ”affluent worker”, vauras työläinen. Ryhmään kuului erityisesti teollisuuden alan ja teollisuuden alihankkijoiden piirissä toimineita ja ammatillisen tai perusasteen koulutuksen saaneita työläisiä, joiden elintaso kasvoi harvinaisen nopeasti 1940-luvulta aina 1970-luvulle asti.⁵ Samalla myös työväenliikkeen vaikutusvalta ja varallisuus kasvoivat ympäri Eurooppaa – ja jopa Yhdysvalloissa.

1970-luku merkitsi vaurauden ja työväestön suhteessa rytminvaihdoista. Vuonna 1973 alkanut öljykriisi kiihdytti länsimaissa teollisuudenalojen alasajoa tai siirtymistä halvemman tuotannon maihin. Vaikka työväestön tulotaso ja sosioekonominen asema eivät romahtaneet, vuosikymmenen pessimistinen pohjavire vaikutti luokkakokemukseen vahvasti. 1980-luvulla deindustrialisaation sekä erityisesti Yhdysvalloissa ruostevelyhykkeen (*rust belt*) käsitteet iskostuivat osaksi työväestön yhteiskunnallista kertomusta. Vauraan työläisen käsite alkoi edustaa nostalgista menneisyyttä, mitä ei enää ole.⁶ Tästä eteenpäin työväestön niin yhteiskunnallisen toimijana kuin keskituloisena yhteiskuntaluokkana on sanottu näivettyneen luoden poliittisille protestipuolueille vahvaa kannatuspohjaa.

1960-luvun materiaalisen vaurauden, talouskasvun ja kulutus-kulttuurin liitto kohtasi myös toisen vastavoiman, kun maapallon rajalliset resurssit nousivat yhteiskunnalliseen keskusteluun. *Silent Spring* -teos (1962) sekä Rooman klubin julkaisema *The Limits to Growth* (1972) vaikuttivat vahvasti modernin länsimaisen ympäristöliikkeen syntyyn. Seuraavien vuosikymmenten aikana ajatus materiaalisen vaurauden jatkuvasta kasvusta on kyseenalaistettu voimakkaasti. Perinteisen työväestön keskuudessa ilmiö on ollut ristiriitainen. Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus on mielletty keskeiseksi vasemmistoaatteen arvoksi, minkä lisäksi puhdas luonto on kytkeytynyt työläisten asumiseen ja vapaa-aikaan. Toisaalta tiukentuvat ympäristövaatimukset ovat

näyttäytyneet uhkana työväenluokan kulutusorientoituneelle elämäntyyliille. Myös tätä kautta ilmastotoimiin kriittisesti suhtautuvat protestipuolueet ovat saaneet ”vauraita työläisiä” taakseen.

Teoksen synty ja rakenne

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran vuoden 2022 kesäseminaari järjestettiin elokuussa Työväenmuseo Werstaalla teemalla työväki ja vauraus. Vaurauden käsitteellinen laaja-alaisuus näkyi myös seminaariesitelmien moninaisissa näkökulmissa sekä monitieteisyydessä. Seminaarin esitelmät lähestyivät vaurautta tutkimuskohteena historiatieteen mutta myös esimerkiksi etnologian, kaupunkitutkimuksen ja sosiologian näkökulmista. Vaurautta tutkitaan Suomessa monella tieteenalalla ja erilaisissa konteksteissa. Vauraus on taloushistoriaa, poliittista historiaa, agraarihistoriaa, luokkatutkimusta, työn historiaa ja työväen historiaa. Tämä kirja kokoaa yhteen seminaarin teemoja ja keskustelua.

Tavoitteenamme on nostaa esiin vaurauden merkitys käsitteellisesti ja teoreettisesti monitulkintaisena tutkimuskohteena. Teemaa on jo käsitelty vastaavista lähtökohdista vuoden 2014 Väki voimakas -vuosikirjassa *Työväestö ja hyvinvointi*. Monet tämän kokoomateoksen tutkimusartikkeleista olisivat voineet olla vuoden 2014 vuosikirjassa ja päinvastoin. Yleisesti ottaen vuoden 2014 teos tematisoi hyvinvointia niin sanotun ”suuren kertomuksen” kontekstissa, joka kuvasi ainakin Suomessa nopeasti tapahtunutta muutosta köyhästä agraarivaltiosta moderniksi hyvinvointivaltioksi.⁷ Tämän teoksen näkökulma ei ole vastakkainen vaan täydentävä. Artikkeleissa niin maaseututyöläinen kuin kaupunkityöläinen kohtaavat yhteiskunnallisia muutoksia. Miten kokemus vauraudesta tai omasta elintasosta rakentuu, kun yksilö kohtaa jotain uutta? Teoksen lopulla kohdataan myös työväenluokkaisia toimijoita, joiden sosioekonominen asema on muutoksessa kohti epävarmuutta. Miten tähän reagoidaan? On perusteltua väittää,

että vauraus on muutakin kuin elintason kasvua ja materiaalista hyvinvointia. Se on turvallisuutta ja luottamusta.

Pertti Haapalan artikkeli pohjautuu kesäseminaarissa järjestettyyn keskustelutilaisuuteen. Tilaisuuden aiheena oli Haapalan vuonna 1986 julkaistu väitöskirja *Tehtaan valossa – teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*, jota voi perustellusti pitää työväestön vaurastumiseen kytkeytyvän tematiikan klassikotutkimuksena. Haapalan artikkeli jatkaa siitä, mihin kesäseminaarin paneelikeskustelu jäi. Seminaarissa emeritusprofessori Haapalan kollegat Mervi Kaarinen, Jarmo Peltola ja Risto Turunen Tampereen yliopistosta kävivät läpi rakentavan kriittisesti Haapalan klassikkoteosta peilaten sitä niin ilmestymisaikansa kuin myös nykyiseen tutkimuskenttään. Klassikkotekstien ”uudelleen tulkinnat” (*revisited*) ovat verrattain yleisiä angloamerikkalaisessa yhteiskuntatieteellisessä perinteessä.⁸ Toiveenamme on, että perinne rantautuisi myös Suomeen historiantutkimuksen kentälle. Klassikkoteoksilla on edelleen annettavaa, vaikka niitä ei pidä lukea kyseenalaistamattomina ja kanonisoituina teksteinä.

Fanny Reinikan artikkelin keskiössä ovat miesten palvelualan työt 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkuun. Reinikka analysoi tutkimuskohdetta sukupuolinäkökulmasta käyttämällä monipuolista lähdeaineistoa. Artikkelin tarjoaa näkökulman miesten palvelualalla työskennelleiden henkilöiden henkilökohtaiseen varallisuuteen ja tuloeroihin. Reinikka osoittaa, että myös miehet työskentelivät aloilla, joista on jäänyt jälkeen ainoastaan vähäistä ja hajanaista lähdeaineistoa.

Anna Warsell käsittelee artikkelissaan ruoveteläisten entisten torppareiden tulontasoa ja koettua hyvinvointia 1920-luvun maaseutuyhteisössä. Warsell lähestyy tutkimuskohdettaan sekä muistitietoaineiston että verotietojen avulla. Kahden erilaisen lähdeaineiston käyttö tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan tutkia materiaalisen elintason ja vaurauden suhdetta, jota Warsell käsitteellistää sosiologisen hyvinvointitutkimuksen viitekehyksestä. Artikkelin tarjoaa tukea väitteelle, että entisten torpparitilojen omaksi lunastamisessa tulotason nousua merkittävämpiä teki-

jöitä olivat pienviljelijöiden koettu oikeudenmukaisuus ja turvallisuus.

Mikko Rapo tarttuu artikkelissaan toisen maailmansodan jälkeiseen asutustoimintaan ilman maata jääneiden pieneläjien silmin. Asutustoimintaan kytkeytyvä maansaanti näyttäytyi monille lupauksena paremmasta tulevaisuudesta, mutta toteutumattomat odotukset herättivät myös pettymyksiä ja ristiriitoja. Analysoimalla maanhakijoiden lähettämiä kirjeitä Rapo nostaa esiin maansaantiin liittyneitä pitkiä kulttuurisia sekä sosiaalisia perinteitä. Lisäksi artikkeli käsitteellistää vaurauden ja turvallisuudentunteen välistä suhdetta.

Jussi Lahtinen johdattelee lukijan toisen maailmansodan jälkeisten suurten yhteiskunnallisten kertomusten pariin luoden pitkittäiskatsauksen vauraan työläisen tematiikkaan 1950-luvulta 2020-luvulle asti. Niin yleisesti länsimaissa kuin Suomessaakin kokemus vauraudesta ja edistyksestä muutti työväenluokan asemaa yhteiskunnassa. Artikkelissa seurataan, miten unelmat omistusasunnosta tai -osakkeesta sekä henkilöautosta konkretisoituivat yhä laajempien kansanosien keskuudessa ja miten unelmat osin romahtivat deindustrialisaation ja teollisen rakenne muutoksen seurauksena.

Hannele Kuitusen artikkelissa katse kohdistuu erityisesti suomalaisen asumisen muutokseen ”suuren murroksen” aikana 1960–70-luvuilla. Tutkimuskohteena artikkelissa on Amurin kaupunginosa, Tampereen kantakaupungin läheisyyteen 1860-luvulta lähtien muodostunut puutalovaltainen asuinalue. Amuri saneerattiin noin kymmenessä vuodessa niin, että vanhat puutalokorttelit purettiin uusien kerrostalojen tieltä. Kuitunen analysoi haastattelujen avulla kokemuksia, joita muutto uusiin kerrostaloihin tuotti. Warsellin tavoin myös Kuitunen liittyy vaurastumisen hyvinvoinnin käsitteeseen. Uudet modernit asunnot tarjosivat monille paremmat arjen puitteet toteuttaa itseään ja elää aktiivista elämää.

Teoksen viimeisessä osiossa keskiössä on 2010- ja 2020-lukujen Suomi. Aino Tiihonen analysoi artikkelissaan työväenluokan äänestyskäyttäytymistä 2010-luvun Suomessa. Tarkastelu-

kohteena ovat erityisesti puoluevalintoihin vaikuttavat arvot ja asenteet. Artikkelissa nousee esiin, että luokkasamaistuminen ja ammattiasema eivät enää kulje yhtä voimakkaasti käsi kädessä kuin ennen. Myös työväenluokkaisuus on muuttanut muotoaan, ja sitä on syytä tarkastella monimuotoisemmin kuin pelkkänä ammattiasemana. Tiuhosen vaalitutkimusaineistoihin perustuvassa analyysissä korostuu suomalaisen poliittisen kentän murros. Perussuomalaiset on noussut suosituksi niin perinteisen ammattiin sidotun työväenluokan kuin myös uudenaikaisiin työväenluokkapositiivisiin sidottujen äänestäjien keskuudessa. Jo 1960-luvun lopulta asti niin sanotun populistit ovat aika ajoin saaneet merkittävää suosiota länsimaisen ”vauraan” työväestön keskuudessa. Nyt tämä trendi on rantautunut myös Suomeen.

Sanna Aaltonen analysoi haastattelututkimuksessaan nykyajan massa- ja paperiteollisuuden piirissä työskentelevien suhdetta omaan yhteiskunnalliseen asemaansa, joka on aika ajoin saatettu liittää pilkkalliseen käsitteeseen työläisaristokratia. Haastateltujen paperityöläisten piirissä esiintyy paljon vastapuhetta, jossa pyritään oikomaan käsityksiä ”liian suurista palkoista” ja oikeuttamaan omaa yhteiskunnallista asemaa. Samalla paperityöläinen tunnistaa yhä edelleen yhteiskuntaluokan merkityksen ja asemoi itsensä ennen kaikkea työväenluokkaiseen keskiryhmään kuuluvaksi.

Kirjan päättää Osmo Soininvaaran näkökulmateksti, jossa katse siirretään tulevaan. Soininvaaran vuonna 2021 julkaistuun teokseen *2020-luvun yhteiskuntapolitiikka* perustuva artikkeli maalaa synkkää kuvaa erityisesti ammattitaidottoman, lyhyen koulupolun käyneen väestöosan tulevaisuudesta. Jos aikaisemmin kansalaiskoulun tai peruskoulun päättäneellä nuorella oli ainakin teorettinen mahdollisuus saavuttaa keskiryhmien elintaso teollisuuden palveluksessa, ei 2020-luvun maailmassa tätä mahdollisuutta enää ole. Soininvaara luettelee omia ratkaisumallejaan siihen, miten sosiaali- ja talouspolitiikalla voidaan vastata modernin työelämä vaatimuksiin. Samalla teksti herättää kysymään: onko vaurauden ja työväenluokan pitkään jatkunut liitto ohi?

Vuoden 2023 Väki voimakas -vuosikirja *Työväki ja vauraus* tarjoaa lukijalle katsauksen työväestön vaurauden historialliseen muutokseen. Niin agraariyhteiskunnassa kuin modernissa palkkatyöyhteiskunnassa on hetkiä, jolloin työväestön vauraus rakentuu uudella tavalla: oman torpan lunastaminen, uusien ammattien esiinnousu, moderniin kerrostaloon muutto tai sosioekonomisten takaiskujen tuottama poliittinen herääminen tarjoavat näkökulmia aineellisessa elintasossa tapahtuviin muutoksiin mutta myös vaikeammin käsitteellistettäviin ilmiöihin. Suhteellinen vaurastuminen on tuottanut uusia tapoja asemoitua yhteiskuntaan. Kuten todettua, se on tuonut turvaa ja hyvinvointia. Samalla myöhemmät muutokset ovat saattaneet järkyttää saavutettua elintasoja ja vaurauden kokemusta. Työväestön ja vaurauden suhde on rakentunut historiallisesti, ja muutos jatkuu.

Viitteet

- 1 Williams 1983/1976, 331–332.
- 2 Saastamoinen 2011.
- 3 Ks. esim. Haapala 1986.
- 4 Fogel 2004.
- 5 Yhteenveto aikakauden Affluent worker -keskustelusta, ks. Rinehart 1971.
- 6 Ks. esim. Fourastié 1979.
- 7 Hannikainen 2014.
- 8 Ks. esim. Berry 2013; Savage 2005.

Kirjallisuus

- Berry, Mike (2013): *The Affluent Society Revisited*. Oxford University Press, Oxford.
- Carson, Rachel (1962): *Silent Spring*. Houghton Mifflin, Boston.
- Fogel, Robert William (2014): *The Escape from Hunger and Premature Death, 1700–2100. Europe, America, and the Third World*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Fourastié, Jean (1979): *Les Trente Glorieuses. Ou la Révolution Invisible de 1946 à 1975*. Fayard, Pariisi.
- Galbraith, John Kenneth (1958): *The Affluent Society*. Houghton Mifflin, Boston.
- Haapala, Pertti (1986): Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. Historiallisia Tutkimuksia 133. Suomen Historiallinen Seura & Vastapaino, Helsinki & Tampere. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000178>.
- Hannikainen, Matti (2014): Hyvinvoinnin suuri kertomus ja uudet näkökulmat. Teoksessa Matti Hannikainen (toim.), *Työväestö ja hyvinvointi*. Väki voimakas 27. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 7–12. <http://hdl.handle.net/10138/347639>.
- Meadows, Donella H.; Meadows, Dennis L.; Randers, Jørgen & Behrens III, William W. (1972): *The Limits to Growth*. Universe Books, New York.
- Rinehart, James W. (1971): Affluence and the Embourgeoisement of the Working Class. A Critical Look. *Social Problems* 2 (19), 149–162.
- Saastamoinen, Kari (2011): Adam Smith ja näkymätön käsi. Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.), *Talous ja yhteiskuntateoria I. Vanhan maailman talous ja suuri murros*. Gaudeamus, Helsinki, 176–202.
- Savage, Mike (2005): Working-Class Identities in the 1960s. Revisiting the Affluent Worker Study. *Sociology* 39 (5), 929–946.
- Williams, Raymond (1983/1976): *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Revisited Edition. Oxford University Press, New York.